

Bossche dominicaan in Spanje

Rentebrief van pater Pappers

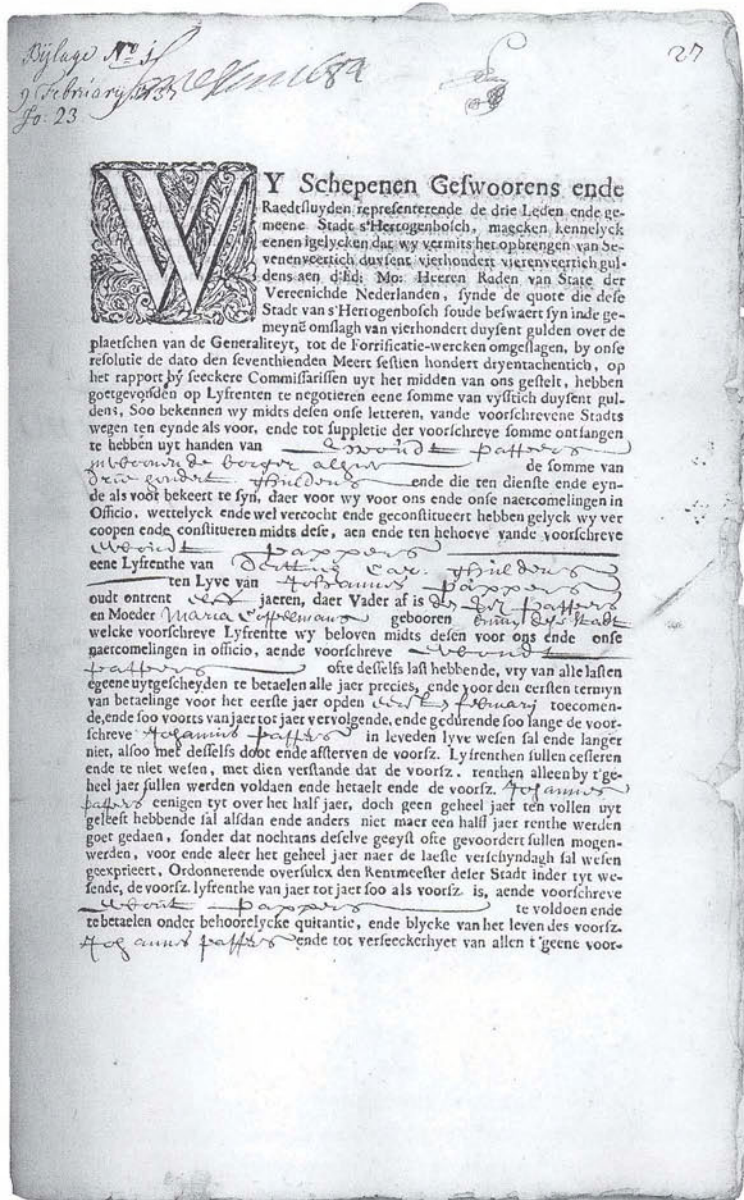
Valentijn Paquay

Naar aanleiding van een beeld van Maria-van-de-Rozenkrans in de Sint-Rombouts te Mechelen, oorspronkelijk afkomstig van de Bossche dominicanen, wezen we in Bossche Bladen (2002 nr. 2, pag. 66-70) op de banden tussen Mechelen en 's-Hertogenbosch tijdens de zeventiende en achttiende eeuw.

Bosschenaren traden toe tot de dominicanen die zich na 1629 in Mechelen vestigden. Soms trokken zij van uit Mechelen verder. Dat deed pater Johan Pappers ook, hij kwam tot de Straat van Gibraltar.

De Mechelse dominicanen (predikheren) bleven na 1629 – de val van de stad – een claim leggen op hun oude termijngebied, dat tot op de late Middeleeuwen terugging. Na een wat moeizame consolidatiefase en hun definitieve vestiging te Mechelen vormden de predikheren rond 1650 het oude actieterrein om tot een missiegebied. Dit territorium was eertijds hun 'termijngebied' voor hun gebruikelijke bedelen preektochten. Zowel in de stad als in de Meierij zetten zij vanuit Mechelen nieuwe steunpunten op. In de stad namen zij illegaal de zielzorg waar in de parochies van Sint-Pieter en vanaf 1644 ook van Sint-Jacob. Op het platteland bonden zij door het stichten van Rozenkransbroederschappen de katholiek gebleven bevolking aan zich en stimuleerden zij bedevaarten naar Mechelen.

Bij zo'n hechte band tussen Den Bosch en Mechelen, tussen domicanen en Bosschenaren bevreemdt het niet dat Bossche jongemannen zich aangetrokken voelden tot deze orde en wensten in te treden. Over één van hen levert het Oud Stadsarchief voldoende gegevens op voor een reconstructie van zijn leven en achtergronden. Daaruit blijkt ook hoe ver een Bosschenaar het in den vreemde kon brengen en hoe snel hij in zijn geboortestad in vergetelheid raakte. Geen van de Bossche 'eregalerijen' maakt immers melding van ene Johan Pappers.¹ Maar voor een goed begrip is enige kennis van rentebrieven uitgegeven door de stad, het ambachtsgilde van de lintwerkers en het bestuur van de Zuidelijke Nederlanden van belang.

Rentebrief uit 1684 voor Ewoudt Pappers, vader van 'onze' dominicaan Johan Pappers (Stadsarchief, oud-archief, inv. Hoekx nr. 672).

Bijlage N° 1.
10 Februarij 1684
Fol. 23

83

Para despachos recibidos quera.

SELIO QVARTO, AÑO DE
MIL SEISCIENTOS OCHENTA Y TRES
T. 3. V. 380.

Don Antonio Ruiz de Huelva y Brimela, de la
delan. y de la Cn. de Tarifa, Zorifio y de
fee que en el libro donde se aguntan los que mueren
en dha Cn. y son sepultados en su Iglesia afho
segundo buelta de la Cn. de Tarifa, Zorifio y de
fee = En la Cn. de Tarifa en Tarifa y Cn. de la Cn. =
de mill seiscientos y ochenta y tres, murió el Padre
Don Fray Alberto Pappes Religioso Presbitero
del Sagrado orden de S. Domingo Fraternidad de
Nacion Castellana del Regim. de Carmarín, y de la
Hospital del Campo de Gibraltar, Venido al santo
sacram. de la Penitencia y extrema unction, fue se-
pultado en el Presbiterio de la Iglesia mayor de S. S.
Matheo Con oficio Mayor de la Generalle Herman-
dad de nro Padre S. Pedro, y asistencia de la Co-
munidad de la S. Trinidad de fee = Don Antonio Ruiz
de Huelva y Brimela =
Zorifio, y de fee, que viene informado desque de
aquel S. de sepultado el S. Padre Fr. Alberto Pappes;
Quedho Padre, se llama en el S. de Juan Pappes;
Cuyo nombre se mudo en Alberto, quando tomo el

Uittreksel uit het Begraafboek van Tarifa, in het Spaans (zie de bijlage)
(Stadsarchief, oud-archief, inv. Hoekx nr. 672).

Een Bossche rentebrief

De naam 'Pappers' duikt op in een zogenoemde rentebrief uit 1684. Wat was een rentebrief? Om de telkens terugkerende financiële nood te lenigen schreef de Bossche stadsregering herhaaldelijk 'lijfrenten' uit. In ruil voor een aanzienlijke geldsom die een particulier of een instantie aan de stad leende, verstrekke het stadsbestuur levenslang jaarlijks een vaste uitkering die soms zelfs na het overlijden van de rentetrekker op de nakomelingen

kon overgaan. Dergelijke beleggingen – obligaties – heeten toen 'rentebrieven' en waren sinds het einde van de veertiende eeuw in de Nederlanden een gebruikelijke manier om de openbare financiën sluitend te krijgen. De oudst overgeleverde stadsrekeningen van 's-Hertogenbosch omstreeks 1400 laten al zien hoezeer de Brabantse kwartierhoofdstad van deze inkomsten afhankelijk was. In 1683 bijvoorbeeld had de stad op korte termijn 47.444 gulden nodig om haar aandeel in de kosten van militaire vestingwerken te betalen. In de Generaliteitsperiode werd dat in een speciale belastingronde opgelegd. De Franse inval van 1672, het rampjaar, had de kwetsbaarheid van de defensie onverbiddelijk aan het licht gebracht. Bij besluit van 17 maart 1683 opende het stadsbestuur de mogelijkheid op een geldwervingsactie in te tekenen. Het liet speciale lijfrentebrieven met standaardvoorwaarden drukken om 50.000 gulden bijeen te krijgen.² Tientallen en uiteindelijk zelfs tweehonderd mensen binnen en buiten Den Bosch toonden belangstelling voor deze emissie waarmee de stadskas tevens met een paar duizend gulden extra werd gevuld.³ Het modaal ingelegde bedrag bedroeg zo'n 200 gulden. De meeste deelnemers aan deze lening konden jaarlijks een rond bedrag van tien, twintig of dertig gulden tegemoet zien.⁴ Hogere bedragen kwamen ook voor, vooral de eerste maanden na de uitschrijving.

Op 1 februari 1684 sloot ook Ewald Pappers zo'n overeenkomst met het stadsbestuur, waaraan het grootzegel van de stad werd bevestigd.⁵ Het hoog gewaardeerde zegelstempel moest hiervoor speciaal uit de kluis (stadskomme) van de Sint-Jan worden gehaald. Voortaan zou Pappers in ruil voor een ingelegd kapitaal van 300 gulden jaarlijks op 1 februari 30 gulden ontvangen. Hij behoorde dus tot de groep inschrijvers boven het gemiddelde met een gegarandeerde rente van tien procent en wel op het leven van hemzelf en van zijn zoon Johan, toen elf jaar oud. Door de keuze voor een lijfrente 'op twee levens' lag het risico voor beide partijen bij de levensduur van de begunstigde zoon. In die tijd was er zeker animo voor dergelijke transacties, zoals in druk verschenen berekeningen van levensverwachting door de bekende Christiaan Huygens bewijzen. Met een intekening op twee generaties zou de overeenkomst gemiddeld hooguit een veertigtal jaren duren.

Een uitgestorven familietak

De familie Pappers is uit Bossche gegevens bekend tenminste vanaf het midden van de zeventiende eeuw. In de stad woonden Hendrik Pappers (overleden voor 1653) en zijn echtgenote Hendrikje Reijners, die een zoon Walter Pappers hadden. Honderd jaar later blijkt de familienaam spoorloos uit Den Bosch verdwenen.⁶

Deze Walter Pappers (ook: Papper) was voor 1653 gehuwd geweest met Catharina Pauweters en hij trouwde nogmaals in juni 1654 met Maria/Marijke Coppelmans, die

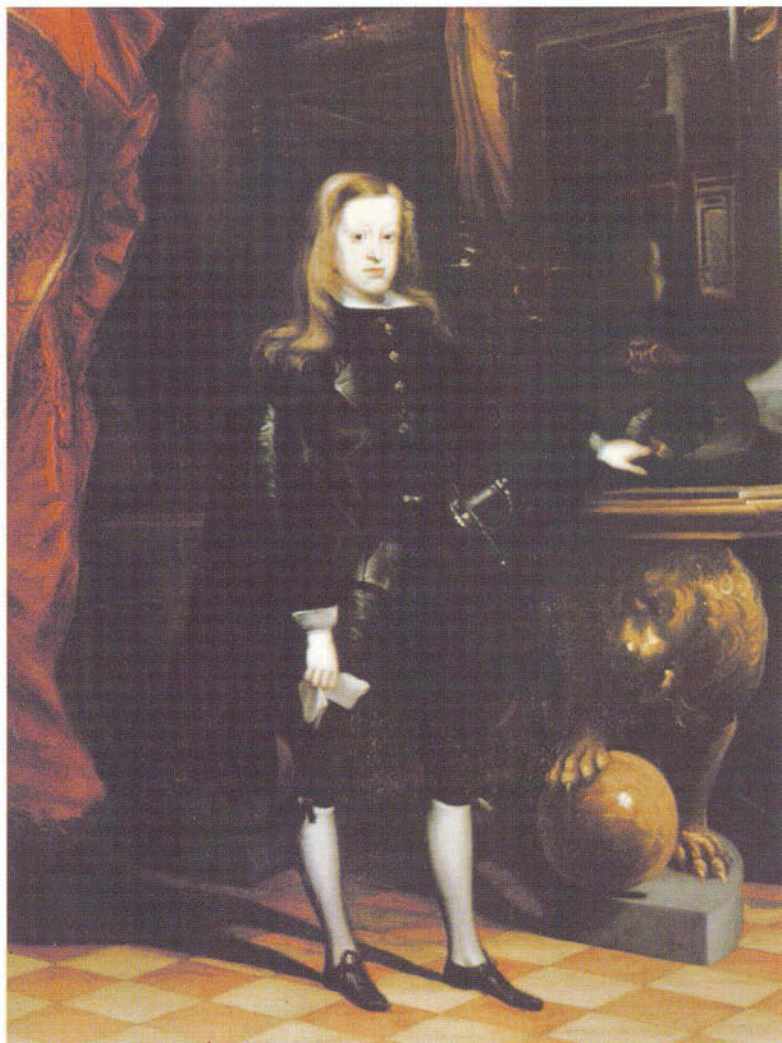
in 1680 overleed. De tweevoudig weduwnaar heeft veel kinderen gekregen. Eerst drie zonen: Jan, Hendrik en Francois, van wie de jongste vroeg is gestorven. Zijn tweede vrouw bracht acht kinderen ter wereld. Zij werden allemaal in de Sint-Jan gedoopt.⁷ Zoon Johan junior, ten tijde van de rentebrief elf jaar geheten, was dus geboren rond 1673. Blijkens het doopboek moet dat kort voor 7 februari 1672 geweest zijn. Op deze Johan richt zich in dit artikel vooral onze aandacht.

De oudste zonen trouwden rond 1670 en zetten inmiddels ook nakomelingen op de wereld. Jan Pappers senior en zijn echtgenote Ida van den Huysbergen vielen gezien de doop van hun kinderen Catharina en Johan onder de katholieke 'schuilkerken' Sint-Pieter dan wel Sint-Jacob, beide bediend door ordegeestelijken der Dominicanen.⁸ Hendrik Pappers en zijn vrouw Maria van Os kregen een kind genaamd Abraham (1674, Sint-Jan).

Geen van de zonen uit het tweede huwelijk van Walter Pappers heeft binnen Den Bosch nakomelingen op de wereld gezet. De eerder genoemde Ewald (ook: Ewout) moet wel dezelfde zijn als vader Walterus, zijn verlatijnste voornaam of gewoon op zijn Nederlands Walter/Wouter. Dat het echtpaar Pappers-Coppelmans katholiek was en in het bijzonder tenminste in 1674 sympathie toonde voor de dominicanen, blijkt wel uit de naam van hun jongste zoon Dominicus (1674). Speelde Jan Pappers senior een rol op de achtergrond?

Beroep en vermogen

Wouter was koopman, 'lintwerker' en burger van de stad.⁹ Hij behoorde tot de arbeidsintensieve textielbranche, waartoe later ook het kantwerk wordt gerekend.¹⁰ In tal van ateliers draaiden vele weefgetouwen (*lintmolens*) met hulp van de nodige goedkope productiemedewerkers en leerlingen. Tijdens het zomerseizoen werd er van zes uur 's morgens tot acht uur 's avonds gewerkt en in de wintermaanden vanaf zeven uur. In de praktijk van hard werken zal het beslist langer zijn geweest. Nog in 1806 telde Den Bosch vier fabrieken en vier zelfstandige bazen in deze branche. Er werd gewerkt met grote en kleine getouwen. Terwijl de kleine werkten met één spoel, kenden de grote er soms meer dan tien. Het stadsbestuur hield controle op de ateliers; de 'meesters' of zelfstandig gevestigden moesten zich laten registreren. Sinds 1594 bestond er een organisatorisch verband voor lintwerkers samen met de passementnijverheid. De status van een volwaardig ambacht hadden zij lange tijd niet.¹¹ Het was een betrekkelijk jonge industrietak, sterk afhankelijk van modegrillen in de kleding. Intern regelden zij de kwaliteitscontrole: met een voorgeschreven lengte van 50 el, dienden vier stuks handgeweven lint een gewicht te hebben van een pond (nu: 470,5 gr). Ewald Pappers was huiseigenaar en betrekkelijk welvarend. Hij bezat een pand in de Lange Tolbrugstraat en op de Markt.¹² Voor zijn huis aan de Hinthamerstraat moest hij

De jonge Spaanse koning Karel II. Gezien zijn lange onderkaak een Habsburger. Na zijn overlijden in 1700 begon de Spaanse Successieoorlog. Schilderij van Juan Carreño de Miranda uit 1671.

een jaarlijkse last van anderhalve gulden aan het Groot Begijnhof (toen gevestigd op de Parade) betalen. Blijkens de rekeningen van de rentmeester van het Begijnhof deed hij dat tot en met het jaar 1698.¹³ Ewald moet dat jaar zijn overleden. Al die tijd trok hij de lijfrente-uitkering. Na de dood van Ewald ging het recht op de rentebrief ten laste van Den Bosch over op zijn zoon Johan. Tot 1704 bleef deze de uitkering genieten. Omdat daarna niemand zich meer meldde bij de stedelijke rentmeester werd de uitkering van de jaarrente gestaakt en een paar jaar later geschrapt.¹⁴

Een dominicaan in Spanje

In mei 1730 behandelde het stadsbestuur alsnog een binnengekomen claim op die jaarrente.¹⁵

In Tarifa aan de Straat van Gibraltar ligt pater Pappers begraven.

Eén van de dochters van Ewald Pappers, Maria Anna, was in het huwelijk getreden met Johan(nes) August(inus) Bautens/Boutens, die medicijnen had gestudeerd en het be-roep van apotheker uitoefende.¹⁶ Hij kocht eind 1693 voor 5000 gulden een huis op de Markt genaamd het Wit Duyfken, nu huisnummer 37, dat december 1717 weer werd verkocht.¹⁷ Kort daarop moet Johan August zijn overleden. Het gefortuneerde echtpaar had negen kinderen. Met de familie Pappers onderhielden zij goede familiecontacten; verschillende 'tantes' waren doopgetuige.¹⁸ Hun zoon Albert August (geboren 1693, overleden 1727) zou norbertijn in Postel worden en vlak voor zijn dood nog prior.¹⁹

Maria Anna overleefde haar man. Eind jaren twintig was de weduwe nog de enig overlevende uit het gezin Pappers. Zij moet door het overlijden van haar man aanzienlijk in inkomen achteruit zijn gegaan. Naar aanleiding van haar verzoek stelde het stadsbestuur op 11 mei 1730 een onderzoekscommissie in, maar er kwam nooit een advies binnen. Het college liet de zaak op zijn beloop. Maria Anna zocht echter contact met mensen die haar broer hadden gekend. Uiteindelijk had zij de nodige documenten bij elkaar, maar zij kwam te overlijden. Haar zoon Wouter Bautens (geboren 1701) diende in september 1736 opnieuw een verzoek in voor een uitkering. Weer werd een commissie ingesteld, die de bewijsstukken aan een onderzoek onderwierp en ditmaal korte tijd later, in februari 1737, wel met een positief advies kwam.²⁰

Uit de stukken blijkt dat zoon Johan Pappers op twintigjarige leeftijd uit Den Bosch vertrokken en in 1692 bij de dominicanen te Mechelen ingetreden was. In de orde

koos hij als kloosternaam *pater* Albertus. Kennelijk beschouwde hij zijn dertiende-eeuwse Keulse confrater Albert de Grote – gestorven in 1280 en in 1622 heilig verklaard – als inspirerend voorbeeld. Priester geworden bracht pater Albertus Pappers het zonder universitaire opleiding tot *lector*, docent binnen het interne opleidingscircuit van de predikheren.²¹ In wat voor tijd leefde hij?

Bestuur in de zuidelijke Nederlanden

De Zuidelijke Nederlanden vielen toen onder de Spaanse koning, de ziekelijke en onbetekenende Habsburger Karel II, die in 1665 aan de macht was gekomen. Hij overleed 39 jaar oud in 1700. Over de erfopvolging van de kinderloze vorst streeden verschillende pretendenten in Europa, onder wie een Franse Bourbon als de belangrijkste. Alle grootmachten in Europa mengden zich in de strijd. Frankrijk steunde vanzelfsprekend de Bourbons. Engeland, met aan zijn zijde de Republiek der Nederlanden, verzette zich uit alle macht tegen een Frans machtsblok in Europa en koos voor de tegenpartij, namelijk de Habsburgers. Het toch al heterogene Spanje bleek opnieuw sterk verdeeld: Castilië met de hoofdstad Madrid sprak zich uit voor de Bourbon-pretendent, terwijl Aragon met de hoofdstad Barcelona de Duits-Habsburgse zijde koos. De Habsburgers kregen steun van de Engelsen met hun superieure zeemacht. Zij vielen vanuit zee Spanje binnen en veroverden onder andere in 1704 het schiereiland Gibraltar als bolwerk tegenover Ceuta dat de Spanjaarden op Marokkaans grondgebied in handen hadden. De Spaanse Successieoorlog, begonnen in 1700, duurde veertien jaar. Spanje kreeg in de persoon van Filips v (1700-1724) de Bourbons als koningshuis. Bij de Vrede van Utrecht in 1714 behielden de Engelsen de strategische rotspunt aan de toegang tot de Middellandse Zee, tot op de dag van vandaag nog altijd Engels grondgebied (6 ha).

De afwikkeling

In deze woelige tijd werd pater Albertus alias Jan Pappers uit Den Bosch veldpredikant in het Habsburgse leger.

Differentie konigrijcke had [hij] gefrequentieert. Die militair-geestelijke loopbaan bracht hem uiteindelijk in Spanje.

In februari 1726 verbleef 'Juan Pappers' te Barcelona, wisten nog in 1729 prior, subprior, procurator en enige medebroeders in Mechelen zich te herinneren, toen zij op verzoek van de weduwe Maria Anna Pappers een verklaring over het leven van haar broer aflegden.²²

Bij navraag deelde de pastoor van Tarifa (in de uiterste zuidpunt van Spanje) een passage uit het begrafenisboek mee: Pater Albertus Pappers was daar na een kort ziekbed op 25 januari 1728 overleden. Hij was op het eind van zijn leven verbonden aan het regiment van Carmarin en de veldhospitalen van Gibraltar. Nog diezelfde dag werd hij begraven in het priesterkoor van de Santo Matheo-kerk te Tarifa, begeleid door plaatselijke broederschappen van Sint-Pieter en van de Drie-eenheid. Geestelijke autoriteiten in Spanje bevestigden deze mededeling. Spaanse handelaren in Amsterdam stonden in voor de betrouwbaarheid van de documenten, die in de Republiek vreemd overkwamen. Voor informatie uit Spanje zal het Mechelse domicanenklooster zijn eigen netwerk hebben aangesproken, terwijl de Bossche stadsbestuurders contact zochten met de Amsterdamse zakenwereld.

Johan Pappers was niet in 1704 maar pas in 1728 overleden. Deze geboren Bosschenaar werd 56 jaar. De uitkering van de jaarrente, ten onrechte stopgezet, werd in

1737 weer geactiveerd. Op grond van een uitgebreid vooronderzoek en internationale papieren erkende het stadsbestuur bij resolutie van 2 februari dat de rentebrief als nog met terugwerkende kracht over 1705-1728 zou worden uitbetaald.

Tegen inlevering van de originele rentebrief, onder de garantie de komende tien jaar geen claims meer in te dienen en na publicatie in landelijke bladen om binnen een jaar ieder ander over dit besluit te verwittigen, werd 705 gulden ineens uitgekeerd aan de zoon van Maria Anna Bautens geboren Pappers, laatste telg van een Bossche familie die nog geen honderd jaar in 's-Hertogenbosch had gewoond.²³

Bijlage

Uittreksel uit het begraafboek van Tarifa (Spanje), fol. 2v.

Afschriften:

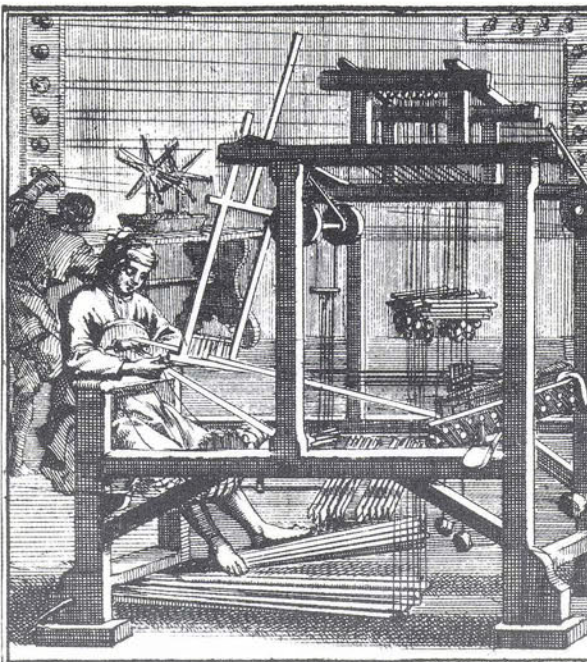
Oud Stadsarchief 's-Hertogenbosch, inv. Hoekx nr. 672, fol. 31-32 (latijn); fol. 33-34 (Spaans, zie de afbeelding); fol. 35-36 (Nederlands; de drie versies wijken van elkaar af): Pastoor A.L. Velasco i Brizuela verstrekt uittreksel uit het begraafboek van Tarifa over het jaar 1728, 1728 okt. 18. Gevolgd door: bevestiging door stadsbestuur van Tarifa?, 1731 mei 11?; verklaring door Spaanse handelaren te Amsterdam 1736 nov. 5; Nederlandse vertalingen uit het Spaans, 1736 okt. 29/okt. 10.

'En la ciudad de Tarifa en veinte y cinco de luero de mill sepe-cientos veinte y ocho annos murio el padre lector fra Alberto Pappers, religioso presbitero del sagrado orden de santo Domingo, Flamenio de nacion, capelllan del regimen? de Carmarin y de los hospitales de la campo de Gibraltar; vecibio el santo sacramento de la penitencia y extrema uncion, fue sepultado en el presbitero de la iglesia maior de santissimo Matheo con oficio mayor de la venerable hermandad de nostro padre santo Pedro y austencia de la cominidad de la santissima Trinidad.'

'In de stad Tarifa vijf en twintig januarij van 't jaar duizend zevenhonderd agtentwintig is gestorven de pater lecteur broer Alberto Pappers, religieus priester van de geheiligde order van sint Dominicus, Vlaminge van natie, cappelaan van het regiment van Carmarin en van de hospitalen van 't veld van Gibraltar. Hij heeft ontfangen het heilige Sacrament van de penitentie en laatste olisel, is begraven geworden in het presbijterie van de Groote Kerk van heiliger Sint Matheus met groote dienst van de eerwaarde broederschap van onzen vader sint Pieter en assistentie van de gemeenschap der allerheiligste Drieenheid.'

'Die vicesima quinta mensis januarii millessimi septingentesimi vicesimi octavi anni obiit in hac civitate Cartese (vulgo Tarifa) pater lector frater Albertus Pappers, religiosus de sacro predicatorum ordine sancti Dominici, capellanus militum de Carmarin et hospitalituum? in agro civitatis Calgensis (vulgo Gibraltar), natione Flandrius de provincia Germanie Inferioris; accepit sacramenta poenitentiae et extreme unctionis, sepultus omni solemnitate, caritate et sumptibus confraternitatis divi Petri apostoli sacerdotum coecularium predictae civitatis; interfuit suis consequiis communitas regularium sanctissime Trinitatis, nec testamentum neque alliam declarationem propter mortis brevitate fecit.'

De lintwerker, gravure in de trant van Jan Luyken.

Noten

- 1 Het met de humanistische geschiedschrijving (vgl. Cuperinus) rond 1550 aanvangende repertoire van beroemde Bosschenaren zette zich na 1629 voort in een officiële protestantse richting (vgl. Van Oudenhoven, *Beschryvinge der stad ende Meyerye van 's Hertogen-Bosche*, Amsterdam 1649 en 1670; Van Heurn, *Historie der stad en Meyerye van 's Hertogenbosch*, 4 dln., Utrecht 1776/78) en een officiële katholieke richting (vgl. *Kroniek van Sint-Geertrui* ca. 1700 waarvan eerdere sporen bekend zijn). In de 19e eeuw kreeg de 'rijke roomse' presentatie erkenning (vgl. Coppens, *Nieuwe beschrijving van het bisdom van 's Hertogenbosch*, dl. 11 's Hertogenbosch 1840, p. 306-350: *Vooraanstaande katholieke inboorlingen van 's Bosch*; Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch*, dl. IV, St. Michiels-Gestel 1873, p. 547-561: *Voorname inboorlingen van 's Bosch. Priesters*). Deze presentatie bepaalt nog altijd sterk het beeld van het Bossche verleden.
- 2 Identieke formulieren zijn onder andere bekend uit Gemeentearchief 's-Hertogenbosch (GAHT), Oud Stadsarchief inv. Hoekx (osa) nr. 2472 (afgeloste lijfrenten): gedateerd op 1683 in doos 17 en 18; op 1684 doos 13, 16 en 18.
- 3 GAHT, osa nr. 2426 (*Pensioenboek 1481-1728*), fol. 633r [w.g. Tesser?]. *Terminis et datis ut supra*. Ewout Pappers ten lyven van Johannes Pappers, sijn soon verwekt by Marie Coppelmans, out omtrent elf jaeren, jaerlicks 30 gld. Beleyt met dryehondert gld. Aldaar (fol. 627-644) zijn de beleggingen tussen 1 mei 1683 - 7 februari 1684 terug te vinden, inclusief doorhalingen bij stopzetting c.q. aflossing. osa 2102 (politierekening - bijzondere rekening 1684/5); bijlage osa 2242 geen uitbetaling resp. kwitantie aangetroffen.
- 4 Wij telden 110 personen tegen 10 gld, 40 personen tegen 20 gld en 9 personen tegen 30 gld. Hogere rentebedragen konden bij uitzondering oplopen tot 250 gld. per jaar.
- 5 GAHT, osa nr. 672, fol. 27 bijlage 1: originele ondertekende en bezegelde (opgedrukt stadszegel verloren) lijfrentebrief.
- 6 Niet meer aangetroffen in de indices op de doopboeken en ondertrouwboeken. Verder wordt Pappers niet vermeld in E.A. van Beresteyn, *Genealogisch Repertorium* dl. 11-14. In *Nederlands repertorium van familienamen: dl. 11 Noord-Brabant* (betreffende 1947): alleen voorkomend in Breda en Eindhoven.
- 7 Papper(s)-Coppelmans: kinderen Catharina 1656, Henrica 1658, Henrica 1660, Maria Anna 1662, Petrus 1664, Rogerius 1665, Johannes 1672, Dominicus 1674. GAHT, Notarieel archief (na) 2925 fol.4 (testament 9 juni 1696) noemt als overlevende kinderen: Johan jnr., Willem, Anna-Catharina en Marie-Anna.
- 8 Zie GAHT, bestand *Dopen Den Bosch*: Catharina 1671 in de Jacobskerk, Johan 1675 in Pieterskerk.
- 9 Lintwerker: GAHT, bestand *Huizenregister*, rec.nr. 10680. Zijn poorterschap blijkt uit de lijfrentebrief en GAHT, na 2822 fol., 267-270 (testament 2 okt. 1680: 'ingeboren burger'). Koopman: GAHT, na 2925 fol. 1-8v.
- 10 Themanummer 'Kant en passement' van *Textielhistorische bijdragen* 40 (2000), vooral 15-58 met bijdragen over deze tak van nijverheid voor 1795.
- 11 N.H.L. van den Heuvel, *De ambachtsgilden van 's-Hertogenbosch voor 1629: rechtsbronnen van het bedrijfsleven en het gildewezen* (Utrecht 1946) 693-701 nr. 163 en 164 statuten 1594 juni 24, gevolgd door correctie d.d. 1594 juni 26/29; 733-734 nr. 175 aanvulling 1620 febr. 12/18. In zijn boek besteedt hij geen aandacht aan deze tak van nijverheid die primair gericht was op de interne markt. GAHT, osa nrs. 3343-3349 bevat geen archivalia uit de hier onderzochte periode, terwijl van een echt 'ambachtsarchief' van de lintwerkers ook geen sprake kan zijn; GAHT, Archief Ambachtsgilden inv.nr. 25 betreft 3 oorkonden.
- 12 GAHT, na 2670 fol. 140-146 (19 juni 1654): Tolbrugstraat en Hooghuis [van Vladerack] op de Grote Markt [nr. 39/41]. Bestand. *Huizenregister* rec.nrs. 9931 en 10680 vermelden hem als buur op het jaar 1695 en 1711. Het laatstgenoemde jaartal moet een oudere toestand weergeven! Voorts na 2670 fol. 227 (mei 1657): woonhuis Hasewint bij Oude Gasthuisstraat (= Gasselstraat), d.w.z. Hinthamerstraat. In het straatje van Best woonde tot 1698 een Anna pappers: A.F.O. van Sasse van Ysselt, *De voornamen huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch*, 3 dln. ('s-Hertogenbosch 1911-1914) dl. 1 p. 143.
- 13 GAHT, osa nrs. 7962-7969 (rekeningen Groot Begijnhof 1681/83-1695/1703), ad fonds Grote Infirmierie, tweede post: 'Wouter Pappers per Martin'. Daarna op naam van Christina van Vechel, wed. Marten de Leeuw; aldaar, inv.nr. 7970 e.v. (rekeningen 1703 en later). Het overlijden van Ewald/Walter blijkt uit de opening in 1698 van het testament van 1696.
- 14 GAHT, osa nrs. 2101-2121 (renterekeningen 1684-1708); 1708, fol. 6.
- 15 Zie GAHT, osa nr. 374, fol. 266 (1730 mei 11): *Eodem voorgelegt requeste van Jan Pappers versoekende betaling van eene lijfrente van* (niet verder ingevuld), waarop aanstelling van een commissie bestaande uit F. van Paddenburg, A. van Heurn, A. Daesdonk, M. de Vlaming, D. de Lobel, N. van Blotenburg en de pensionaris. Geen sporen van een dossier; vgl. inv.nr. 665 (correspondentie 1730): verzoekschrift van rond die datum niet aangetroffen; wellicht deels opgegaan in inv.nr. 672 (correspondentie 1737), fol. 23-36.
- 16 A. Bierman e.a., *Biografische index van Nederlandse apothekers tot 1867* (Rotterdam 1992) kent geen Bautens/Boutens; evenmin Bots, *Noordbrabantse studenten 1550-1750* (Tilburg 1979).
- 17 Van Sasse van Ysselt, *Huizen* 11, 301-310, vooral 302-303. GAHT, bestand *Huizenregister* rec.nr. 10748 (1693 dec. 23).
- 18 Zie GAHT, bestand *Dopen Den Bosch* ad getuigen 1-4; naamklapper Ondertrouw.
- 19 Bots, *Studenten*, nr. 768.
- 20 GAHT, osa nr. 378, fol. 294-296 (stadsresolutie 1736 sept. 18): instelling van commissie n.a.v. verzoek; nr. 379, fol. 23-27 (1737 febr. 9): commissie rapporteert. Getuigenverklaring d.d. 1736 dec. 11/22 voor notaris Isaak Bopp door Johan van Achelen en Maria van Meerwijk, burgers van Den Bosch, over de familie Pappers. Mevrouw Van Meerwijk was in 1693 doopgetuige geweest bij Albert August Bautens.
- 21 GAHT, na 2925 fol. 4 (testament 9 juni 1696): toekenning jaargeld aan Johannes Pappers ten bedrage van 140 gld. 'costgeld ende dat soolanghe totdat denselven sijne philosophie ende theologie sal hebben geabsolveert'. Niet in Bots, *Studenten*; onbekend in A.M. Bogaerts en E. Cresens, *Inventaris van het Archief van het Dominikaans Archief 11: Kloosterarchieven van Lier, Leuven en Gent* (Leuven 1977).
- 22 GAHT, osa nr. 672, fol. 29 bijlage 2, 1729 juni 28: notaris P.J. Claessens legt de verklaring vast; afschrift bevestigd door stadsbestuur van Mechelen, 1729 juli 4.
- 23 GAHT, osa nr. 379, fol. 34-36 (stadsresolutie 1737 febr. 16): opdracht tot uitbetaling. Het is nog niet duidelijk of en waar de krantenadvertentie werd geplaatst; vgl. GAHT, Collectie niet-Bossche kranten gaat niet verder terug dan 1756.